

СЪВРЕМЕННИ АКЦЕНТИ НА ТРУДОВОМЕДИЦИНСКОТО ЗНАЧЕНИЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФУНКЦИОНАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ ЗА ЗДРАВЕТО И БЕЗОПАСНОСТТА ПРИ РАБОТА

Р. Николова¹ и С. Данев²

¹Секция „Физиология и психология“, Национален център по опазване на общественото здраве –
София

²Медея – София

CONTEMPORARY ACCENTS OF OCCUPATIONAL MEDICINE SIGNIFICANCE OF THE STUDY OF FUNCTIONAL STATE FOR WORK HEALTH AND SAFETY

R. Nikolova¹ and S. Danev²

¹Laboratory for Physiology and Psychology, National Center of Public Health Protection – Sofia

²Medeia Inc. – Sofia

Резюме: Взаимодействието на компонентите здраве и безопасност при работа зависи от функционирането на системата – оптимално функционално състояние и превенция на здравното състояние, и ефективно изпълнение на трудовата дейност, състояща се от диференцирани трудови задачи. Освен европейската стратегия в областта на функциониране на системата по здраве и безопасност, която осигурява оптималното функционално състояние и здравен статус, съхранение на безопасността при работа и поддържане на адекватен перформанс за изпълнение на трудовата дейност, институциите, работещи в тази област, осъществяващи научноизследователски проучвания, поставят акцент на превантивните стратегии, необходими за оптимизиране на функционалното състояние и здравен статус, на подобряване на условията за изпълнение на трудовата дейност и на повишаване културата на работещите в резултат от провеждащото се обучение за оптимизиране на здравния статус и съхранение на безопасността при работа.

Ключови думи: функционално състояние, здраве и безопасност при работа, перформанс, функционална диагностика, превенция

Адрес за кореспонденция: Доц. д-р Ружа Николова, Секция „Физиология и психология“, Национален център по опазване на общественото здраве, ул. „Акад. Ив. Гешов“ № 15, 1431 София, тел.: 80-56-207

Summary: The interaction of components health and safety at work depends on functioning of the system – optimal functional state and prevention of health status, and effective performance of work activity composed of differentiated job tasks. Besides the European strategy in the field of functioning of the system on health and safety which ensures optimal functional state and health status, preservation of work safety and maintenance of adequate performance for task execution, institutions working in this field of research put an accent on preventive strategies necessary for optimizing the functional state and health status, improvement of working conditions for performing work activity and enhancement of culture of the employees as a result of implementing the training for optimization of health status and preservation of work safety.

Key words: functional state, health and safety at work, performance, functional diagnostics, prevention

Address for correspondence: Assoc. Prof. Dr. Ruzha Nikolova, MD, National Center for Public Health, Department of Physiology and Psychology, 15 Acad. Ivan Geshov Blvd., Bg – 1431 Sofia, tel.: 8056 207

Съвременното становище за трудовомедицинското значение на изследването и оценката на функционалното състояние за здравето и безопасността при работа се определя от насоките на европейската политика в тази област. Превантивното изследване и наблюдение на функционалното състояние осигурява понижаване на заболяемостта, съхранение на безопасността при работа и поддържане на адекватен перформанс за изпълнение на трудовата дейност.

Взаимодействието на компонентите здраве и безопасност при работа зависи от функционирането на системата – оптимално функционално състояние и ефективно изпълнение на трудовата дейност, състояща се от диференцирани трудови задачи.

Един от качествените и количествените елементи на системата по здраве и безопасност е съвременната трудова дейност. Характерът и естеството на работа в нашата страна и в страните – членки на ЕС, се определят от значи-

мостта и важността на мисията на съвременната демократична общност: развитие и консолидиране на свободата, сигурността и справедливостта в света. ЕС е изграден върху принципите на свободата, демокрацията, уважението на човешките права и фундаментални свободи, силата на закона и правосъдието. В нашето съвремие в процеса на трудовата дейност работещите са експонирани във все по-голяма степен на социални и професионални стресорни фактори, тъй като задачите и изискванията в тяхната работа са свързани с висока степен на отговорност и трудово натоварване: развитие и утвърждаване на работата на европейската система и законодателство във всяка сфера на дейност; развитие на свободния пазар; съгласувана политика на институциите срещу трафика на хора, наркотици и срещу организираната престъпност; ангажираност на по-тесен диалог с институциите на ЕС и европейските парламенти; развитие на директивите за опазване на околната среда; съгласувана политика на институциите в областта на климатичните промени и мерките срещу глобалното затопляне; борба с международния тероризъм и терористични заплахи; осигуряване на подкрепа в изпълнение на основните мисии на ЕС.

Съобразяването на основните принципи на работа и живот в ЕС, характерът и специфичните изисквания на трудовата дейност изправят работещите пред висока степен на трудово натоварване и индуциране на стрес. Кумулиращото въздействие на стресогенните социално-икономически, професионални, възрастови фактори, фактори на околната среда и бит засяга нервнорегулираната функция. Променя се функционалната активност на централната и вегетативната нервна система. Кумулиращото влияние и въздействие на трудовото натоварване и стрес и/или на техните екстремни стойности би могло да промени хомеостазното равновесие на организма и централно- и вегетативнорегулираната функция. Променената нервнорегулаторна активност предизвиква промяна в механизмите, регулиращи функционалното състояние, и в самия функционален статус. Персистиращата експозиция в жизнения цикъл на индивида на трудово натоварване и стрес и/или на екстремните стойности на работното натоварване: свръхнатоварване или ненатоварване, и стрес: дистрес, биха могли да индуцират промени във функционалното състояние, развитие на заболявания и да рефлектират в нарушение на безопасността при работа.

Съвременното трудовомедицинско значение на стратегията по здраве и безопасност при ра-

бота се определя освен от значимостта и спецификата на трудовата дейност, характера на трудово натоварване и от степента на осигуряване на ефективна функционална диагностика. Ефективната функционална диагностика осигурява оптималната степен на функционалното състояние, при което регулиращите механизми и нивото на активност на системата са адекватни на изискванията за изпълнение на съответната дейност. Ефективната функционална диагностика на всички работещи е приоритет на стратегията на ЕС в областта на превенцията на здравния статус и съхранението на безопасността при работа [1]. Наблюдава се обаче съществена разлика в степента на превенция между страните на ЕС с ниски и средни доходи и тези с високи доходи. На популациите на страните от ЕС с ниски и средни доходи, включително и България, се оказва по-слаба превенция, отколкото в страните с високи доходи. Според данни на СЗО важна тенденция е, че работещите в първата категория страни имат по-слаб достъп до ефективна функционална диагностика. Като резултат смъртността е много висока особено при по-младите индивиди – често в тяхната най-продуктивна възраст. Поради тези причини СЗО изтъква, че е налице диспропорционалност: над 80% смъртност от ССЗ се наблюдава в страните от ЕС с ниски и средни доходи. Изчислено е, че до 2030 смъртността от ССЗ и мозъчносъдова болест (МСБ) ще достигне 23.6 милиона [2]. Работещите в тази категория страни са експонирани в по-голяма степен на рисковите фактори, предизвикващи ССЗ, и им е осигурена слаба степен на превенция.

Една от основните теми на СЗО, третиращи здравния статус, е ранната диагностика и превенция на неинфекциозните заболявания – ССЗ. Стратегията и акцентът, поставен от СЗО, е ранна диагностика и превенция на заболяемостта и смъртността от ССЗ [3]. СЗО поставя ударение също и върху обстоятелството, че 80% от преждевременната смъртност от ССЗ би могла да бъде избегната чрез профилактика и контрол на главните рискови фактори: тютюнопушене, нездравословен хранителен режим и обездвижване. На макроикономическо ниво заболяемостта от ССЗ се отразява на икономиките на страните от ЕС с ниски и средни доходи. Изчислено е, че ИБС, МСБ и диабетът редуцират БВП между 1 и 5% в страните на ЕС с ниски и средни доходи, тъй като много от работещите умират преждевременно.

В нашата страна в подкрепа на аргументите за необходимост от ефективна функционална диагностика са Наредба № 3 от 25 януари 2008 г. за условията и реда за осъществяване дей-

ността на службите по трудова медицина [4] и Закон за здравословни и безопасни условия на труд от 2010 [5], които посочват необходимостта от „...изследвания за ранно откриване на изменения в организма в резултат от въздействия на работната среда и трудовия процес“; „...отклонения във физиологичните показатели на работещия“; „...уведомяване на избрания общопрактикуващ лекар за заболяване или отклонения във физиологичните показатели на работещия, които се нуждаят от диагностично уточняване или лечение“; и съответно „...осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд изисква мерки за предотвратяване на риска за живота и здравето“; „...анализиране състоянието на работната среда и трудовия процес и влиянието им върху здравето... и за намаляване на професионалните и свързаните с труда заболявания“.

Превенцията на човешкото здраве и безопасността при работа се осигуряват чрез ефективна функционална диагностика, насочена към откриване на ранни промени във функционалното състояние. Задачите на оценката на функционалното състояние са [6]:

1. Да се определят в ранен етап отклонения в способността на оператора да използва оптимално знанията и уменията си поради развитие на: високо работно натоварване, умора, стрес, загуба на мотивация или други промени във функционалното състояние.

2. Да се оцени дали това отклонение насочва към възможно намаление на перформанса или оперативна грешка, отразяващи се на безопасността при работа.

3. Предприемане на съответни мерки за предотвратяване на грешката или недопускане на по-нататъшни загуби.

Детерминанти на функционалното състояние и здравен статус са стресът и трудовото натоварване и дейност [7-10]. Незадоволителните социални и психологични условия в процеса на жизнената дейност биха могли да предизвикат персистиращ стрес. Тревожността, несигурността, ниската самооценка и социалната изолация засягат здравния статус, като ефектите са медирирани от физиологичните въздействия на стресорните фактори и стреса върху имунната и сърдечно-съдовата система. Ниската възможност за използване на уменията в работата и слабата степен на свобода за вземане на решения са психологични фактори, които се отразяват на функционалния статус. Стресът в работата е допринасящ фактор, който се отразява на неравнопоставеността по отноше-

ние на здравното състояние, отсъствието по болест и преждевременната смъртност.

Съвременни европейски институции допринасят за определяне характера на взаимната връзка и зависимост на трудовата дейност и натоварване и превенцията на човешкото здраве. Стратегията и политиката на Европейската комисия и Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите акцентират върху необходимостта от повишаване превантивната ефективност на наблюдение на здравето на работните места в контекста на изпълняваната трудова активност. Глобалният план на СЗО и международна организация на труда (МОТ) – за здравето на работещите индивиди 2008-2017 в колаборация с правителствени институции, професионални организации и асоциации цели подобряване и превенция на здравето на работното място [11, 12]. Една от целите на Международна организация на труда (МОТ) за развитие през века е третиране на здравето и неблагоприятни фактори на работната и околната среда, както и подобряване качеството на живот на работещите.

В нашата работа е необходимо да съобразим и доклада на ЕС за изследване на риска за здравето, свързан с повишение на интензивността на работата и трудовото натоварване, и ситуации в работата, пораждащи нововъзникващи рискове [13]. Докладът поставя ударение върху превенция на здравето и подобряване на качеството и производителността на труда в стратегията за здраве и безопасност при работа през периода 2007-2012, като набляга на следните основни пунктове:

- Изследване и мониторинг на функционални индикатори на здравното състояние.

- Повишаване нивото на стрес предизвиква увреждане на функционалното състояние и здравния статус.

- Регистриране на нововъзникващи рискове. Нововъзникналият професионален риск, свързан със здравето и безопасността при работа, е по своята същност професионален риск, който е новопоявил се или е съществуващ, който се повишава.

Новопоявилите се риск е този, който не е съществувал и се предизвиква от работа с нови технологии, нови работни процеси, нов вид работни места, социални или организационни промени; или персистиращ проблем, който се преросмисля като риск поради промяна в социалното и обществено мнение и възприятие – стрес; или поради нови изследователски данни и знание, позволяващи персистиращият проблем да бъде идентифициран като риск.

Рискът се повишава, ако броят на опасностите, причиняващи риск, нараства или има вероят-

ност експозицията към опасността, предизвикваща риск, да нарасне (ниво на експозиция и/или брой на експонирани хора), или въздействието на опасността върху здравето на работещите се усилва и влошава (значение на въздействието върху здравето и/или брой на засегнати хора).

- Мускулно-скелетните оплаквания.

Тук влиза в съображение и новата кампания на Европейската агенция за здраве и безопасност при работа: "Здравословни работни места", свързана с периодична оценка на рисковете за работното място, която е ключов фактор за управление на безопасните и здравословни условия на труд [1]. Според данните, "при положение че над 450 европейци умират ежедневно по причини, свързани с труда, а 6% от европейския БВП се губи поради трудови злополуки и болести, е изключително важно да не отклоняваме вниманието от безопасните и здравословни условия на труд".

Необходимо е да се съобрази също политиката и стратегията на Европейския социален фонд в областта на: дълготрайните ефекти на рисковите фактори върху здравния статус и безопасността на работното място и тяхното значение за благополучието, производителността, конкурентоспособността и работоспособността, повлияващи положително социалната и икономическата среда; изучаването на връзката: човек-компютър; развитието на културата на работещите в областта на здравето и безопасността на работното място [14].

Политиката на ЕС в областта на общественото здраве поставя като насока подобряване на здравето чрез изследователски проучвания, целящи увеличаване на конкурентоспособността и иновативния капацитет на свързаните със здравето институции в Европа [15]. Акцентът е поставен върху превръщането на откритията в клинични приложения, върху разработване на нови програми и терапии за интервенция, стимулиране на здравето и стратегиите за профилактика, по-добри инструменти за диагностика и медицински технологии и устойчиви и ефективни системи за здравеопазване. Сред приоритетите за изследователски проучвания са сърдечно-съдовите заболявания, инфекциозни, онкологични, психични и неврологични заболявания. СЗО поставя акцент на заболяванията, свързани със стареенето, и обявява 2012 година за Европейска година на оптимизиране на здравето и процеса на стареене в насока повишаване качеството на живот.

СЗО и ЕС съдействат за изграждане на превантивен всестранен и обширен подход за справяне и третиране на неинфекциозните болести, който е насочен едновременно към: изграждане на програми за интервенция при работещите, насочени към професионални групи и индивиди с висок риск; интегриране на политиката и действията за редуциране на разликите в здравния статус. Този подход изисква интегрирани действия за третиране на рисковите фактори и техните детерминанти в различните професионални групи, който да се комбинира със съответна здравна стратегия, насочена към подобряване на превенцията и контрола.

Нашето становище е, че взаимодействието на компонентите здраве и безопасност при работа зависи от функционирането на системата – оптимално функционално състояние и превенция на здравното състояние, и ефективно изпълнение на трудовата дейност. Нарушението във функционирането на системата се отразява в неблагоприятни изменения на: здравния статус – развитие на заболявания; безопасността и перформанса – злополуки и инциденти по време на работа. Поддържането на баланс и равновесие в системата – здраве и безопасност при работа, се осъществява от взаимодействието на компонентите оптимална степен на функциониране на здравното състояние и ефективна степен на извършване на трудовата дейност. Освен европейската стратегия в областта на функциониране на системата за здраве и безопасност, която осигурява оптималното функционално състояние и здравен статус, съхранение на безопасността при работа и поддържане на адекватен перформанс за изпълнение на трудовата дейност, институциите, работещи в тази област, осъществяващи научноизследователски проучвания, поставят акцент на превантивните стратегии, необходими за оптимизиране на функционалното състояние и здравен статус, на подобряване на условията за изпълнение на трудовата дейност и на повишаване културата на работещите в резултат от провеждащото се обучение за оптимизиране на здравния статус и съхранение на безопасността при работа.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. <http://www.osha.europa.eu>.
2. <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics>.
3. <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/diseases-and-conditions/cardiovascular-diseases>.

4. Наредба № 3 от 25 януари 2008 г. за условията и реда за осъществяване дейността на службите по трудова медицина. Издадена от Министерството на здравеопазването и Министерството на труда и социалната политика. – ДВ, бр.14, 2008.
5. Закон за здравословни и безопасни условия на труд. – ДВ, бр. 124, 23 декември 1997, изм. ДВ, бр.98, 2010.
6. Носкеу, Р., A. Gaillard et O. Burov. Operator Functional State. The Assessment and Prediction of Human Performance Degradation in Complex Tasks. Amsterdam, IOS Press, 2003.
7. Махон, А. Health and Well-being: the Wider Context for Healthcare Management. – In: Healthcare Management. (Eds. K. Walshe and J. Smith). London, Open University Press, 2007, 91-113.
8. Durie, M. The health of indigenous peoples. – Br. Med. J., 326, 2003a, 510-511.
9. Durie, M. Providing health services to indigenous peoples. – Br. Med. J., 327, 2003b, 408-409.
10. Wilkinson, R. et M. Marmot M. (Eds.) Social Determinants of Health: The social Facts. 2nd ed. Geneva, World Health Organisation, 2003.
11. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/87438/E93723.pdf
12. <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>
13. <http://osha.europa.eu/en/riskobservatory>
14. http://www.ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/br_health_en.pdf
15. <http://www.era.gv.at/attach/SeventhFrameworkProgramme-finalversion.pdf>

Постъпила – 9 февруари 2011 г.

Т. Бобчев и М. Янков
ГИНЕКОЛОГИЯ: ЗАБОЛЯВАНИЯ НА ЖЕНСКИТЕ ПОЛОВИ ОРГАНИ.
КЛИНИКА, ДИАГНОСТИКА И ЛЕЧЕНИЕ
С., "Арсо", 2010, 279 с.

В представения учебник, авторите отделят внимание на отделните гинекологични заболявания в 21 глави, които включват заболяванията на външните полови органи, влагалището и маточната шийка и на вътрешните гениталии на жената.

Разгледани са както вродените, така и придобитите гинекологични заболявания, причините, клиниката, диагностичните възможности и методи на лечението им. Разгледани са и заболяванията на гърдата, обект на профилактичните прегледи при жената, както и лечението им, поставяно досега извън полезрението на гинеколога. В учебника намира място и разглеждането на състоянието свърхактивен пикочен мехур.

Учебникът е предназначен за студенти по медицина, общопрактикуващи лекари и млади акушер-гинеколози, започващи работа в тази област.